

УДК 336.145: 37(477)

ВПЛИВ ФІНАНСУВАННЯ ТА СИСТЕМИ РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ НА ЯКІСТЬ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**Машика Ю.В., к.е.н., доцент,****Суценья А.О.**

Закарпатський державний університет

Рассмотрены источники финансирования учреждений и мероприятий образования. Исследованы основные направления финансирования образования и систему распределения бюджетных средств. Охарактеризовано долю расходов на образование в ВВП и в бюджетах Украины по сравнению с другими странами мира. Пересмотрена специфика бюджетного финансирования в Украине.

Ключевые слова: государственный бюджет, местные бюджеты, ВВП, финансирование, система образования.

Considered the sources of financing institutions and events of education. The basic directions of education funding system and allocation of budgetary funds. Characterized by the share of spending on education in GDP and the budget of Ukraine compared with other countries of the world. The specific character of budget financing in Ukraine.

Key words: state budget, local budgets, GDP, funding, education system.

Постановка проблеми. Розподіл фінансових ресурсів на фінансування освітніх послуг із місцевих бюджетів є важливим інструментом підвищення якості освіти. На сьогодні актуальним є питання щодо забезпечення доступності здобуття якісної освіти упродовж життя для всіх громадян, адже у сучасній культурі кожен із нас користується соціальними послугами, у тому числі послугами освіти. Як показав досвід розвинутих країн, саме інвестиції в освіту є одними з найважливіших факторів, які впливають на добробут країни. Фінансування освіти – це інвестиції у наше майбутнє. Щодо України, то вчені і практики дотримуються думки, що державне фінансування освіти є недостатнім. Нинішня ситуація з міжбюджетним розподілом видатків спричиняє неефективне використання обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти з питання дослідження фінансування освіти розглядалися у працях зарубіжних вчених: Ч. Бексона, М. Блога, Г. Брока, Дж. Вейзе, Б. Денісона, Г. Беккера та ін.

Серед російських вчених питання теорії та практики фінансування вищої освіти досліджували: О. Савелбєв, С. Беяков, А. Глухов, А. Анчишін, В. Басов, В. Щетинін, В. Єврошин та ін.

Також дослідженням проблем бюджетного фінансування освіти в Україні займалися такі вчені: Є. Бойко, Й. Бескида, І. Лікарчук, К. Корсак, О. Падалка, О. Сидоренко, Д. Грішнова, В. Андрущенко, В. Яблонський, Я. Бучковська, М. Волошин, І. Каленюк, О. Навроцький, В. Данчишин та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні основних досягнень з підготовки фахівців різних напрямів, обґрунтуванні необхідності реформування системи вищої освіти України та забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансування установ, закладів та заходів освіти здійснюється на нормативній основі за допомогою коштів державного і місцевого бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур, а також додаткових джерел фінансування.

Основним джерелом фінансування витрат на освіту є державний та місцеві бюджети [2, с.42-43]:

- кошти державного бюджету спрямовуються на загальну середню освіту (спеціалізовані школи державної власності; загальноосвітні школи соціальної реабілітації); професійно-технічну освіту (підготовка кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах державної власності); вищу освіту (підготовка фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності); післядипломну освіту (підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах державного замовлення в навчальних закладах державної власності); позашкільні навчальні заклади та заходи з позашкільної роботи з дітьми згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; інші заклади та заходи в галузі освіти, які забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

- кошти бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів спрямовуються на загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри); професійно-технічну освіту; вищу освіту (підготовка фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у

вищих навчальних закладах комунальної власності, а також на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності за переліком, визначеним КМУ); післядипломну освіту; позашкільну освіту (заходи республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми); інші державні освітні програми;

- кошти районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення витрачаються на дошкільну освіту (в містах республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення); загальну середню освіту; навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї); інші державні освітні програми; вищу освіту (підготовка фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів); позашкільну освіту (заходи районного значення з позашкільної роботи з дітьми);

- кошти бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення спрямовуються на дошкільну освіту; загальну середню освіту (навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» за умови, що загальноосвітній навчальний заклад — I ступеня) [1, с.232-234].

Крім того, до видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на позашкільну освіту.

Програмою економічних реформ на 2010 — 2014 роки, розробленою Комітетом з економічних реформ при президентові України на виконання завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни, передбачено реформування системи освіти, її інтеграцію в єдиний європейський освітній простір. [6, с.17]

Можна виділити кілька проблем, на вирішення яких необхідно виділити багато зусиль, часу і ресурсів:

по-перше: українські навчальні заклади недостатньо фінансуються з боку держави. Близько 50% бюджетного фінансування отримує Національна академія наук України (НАНУ), решта ж 50% його розподіляється серед інститутів галузевих академій наук, установ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, інших міністерств та відомств. В абсолютних величинах загальні видатки бюджету на науку становлять близько 6,4-6,7%, тоді як у Німеччині - 4,2%, Японії - 3,7%, Іспанії - 4,1%, Італії - 5,1%, США - 5,7%, Франції і Великій Британії - 5,4% ВВП [3].

Проблема в тому, що більша частина наданих коштів йде на мізерну заробітну плату та комунальні видатки;

по-друге система розподілу коштів недостатньо допрацьована і може бути більш ефективною. Для розподілу необхідне здійснення Міністерством відповідного аналізу та встановлення коригувальних коефіцієнтів згідно з аналізом зв'язку між освітніми змінами на місцевому рівні та коефіцієнтами і внесення належних коригувань. В нинішній системі функції Міністерства освіти і науки та Міністерства фінансів розподілені таким чином, що Міністерство освіти і науки немає достатніх можливостей для здійснення такого аналізу. Як наслідок, функції забезпечення розвитку освіти та фінансування є різними:

- Міністерство освіти і науки здійснює заходи щодо розвитку освіти, проте не може самостійно перерозподілити кошти на фінансування освіти згідно з визначеними пріоритетами;

- Міністерство фінансів розподіляє кошти на освіту відповідно до встановлених нормативів, проте не аналізує вплив фінансування на її розвиток.

Внаслідок впливу цих та інших факторів маємо недостатній рівень якості освіти, якому ще далеко до Європейських стандартів.

Український педагог поставлений в умови, коли він не може ефективно виконувати місію вчителя, носія розумного, доброго, вічного. Фізично не можна бути таким, якщо рівень заробітної плати не відповідає потребам нормального життя, трудової діяльності та професійного розвитку. Чи не тому в українських школах за останні п'ять років не з'явився жоден молодий учитель? Заробітна плата, яку отримують викладачі вищої школи, змушує їх або шукати іншу роботу, або ж додаткових заробітків, часто нехтуючи при цьому елементарними вимогами педагогічної етики та академічного середовища. За даними, які можна отримати в мережі Інтернет, лише в Києві функціонує десяток фірм, які продають дипломні, курсові, магістерські, кандидатські, докторські роботи. Виконавцями цих робіт є ті самі викладачі вищих навчальних закладів [3].

Відповідно до даних статистики, кількість науковців зменшилася з 295010 в 1991 році до 84969 в 2011 році і продовжує зменшуватися. Це вплив інтелекту, як зовнішній, так і внутрішній. Але парадоксальним є той факт, що за цей самий період кількість кандидатів наук в економіці в Україні зросла з 57610 у 1995 році до 84979 у 2011-му, а докторів наук — із 8133 у 1991 р. до 14895 (2011 р.) [3]. Промисловість занепадає, конкурентоспроможність економіки падає, інноваційна активність прямує до нуля, а кількість кандидатів наук в економіці країни нестримно зростає і вже на 17,6% перевищує загальну кількість науковців.

У DT.UA нещодавно наводилися результати Всесвітнього опитування Американського інституту громадської думки Дж. Геллапа про кількість задоволених системою освіти. В Україні вона становить лише 38%, тоді як у Білорусі — 52%, Російській Федерації — 42%, США — 70%, Німеччині — 59% [5].

Так, за результатами дослідження Інституту Горшеніна (серпень 2010р.), якість освіти, яка надається сучасною українською школою, 34,4% громадян України оцінюють на "трійку", а кожний п'ятий (20,2%) – на "двійку". Іншими словами, більш як половина українських громадян вважають, що якість освіти в Україні не відповідає вимогам.

Основними напрямками державної політики в галузі освіти в середньостроковій перспективі є:

-удосконалення системи виплати стипендій, нарахування їх лише з урахуванням соціального статусу студента (учня) (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування тощо) та особливих досягнень у навчанні (відмінникам);

-наближення нормативів кількості студентів денної форми навчання на одного викладача у вищих навчальних закладах III - IV рівня акредитації з 13,5 щонайменше до 20, що відповідатиме рівню країн - учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку (Данія - 29,3; Іспанія - 22,6; Нідерланди - 19,9; Франція - 17,8; США - 15,8) [5];

-залучення коштів роботодавців та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття до створення сучасної навчально-виробничої бази для професійної підготовки громадян;

-надання навчальним закладам та установам освіти більшої економічної самостійності, розширення переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, з метою раціонального поєднання і ефективного використання бюджетних ресурсів та позабюджетних коштів у галузі освіти;

-запровадження вільного продажу підручників та безоплатне забезпечення підручниками учнів загальноосвітніх навчальних закладів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей із малозабезпечених сімей;

-створення належних умов для здобуття високоякісної освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, соціальної адаптації [8].

Виконання покладених завдань неможливе без належного фінансування з боку держави.

Висновки. З огляду на викладене, а також ситуацію, яка склалася в системі фінансування освіти як основи соціального розвитку суспільства, актуальність зазначеної проблеми вважається беззаперечною.

У системі української освіти залишається багато прогалин, що спричиняє негативні наслідки, у тому числі й неякісний рівень освіти. За відсотковим відношенням до ВВП бюджетні видатки на освіту є вищими за середньостатистичні, але водночас є недостатніми щодо обсягів наданих коштів і фактичній потребі в них. Поряд із недостатнім фінансуванням посилюється проблема управління освітніми фінансами.

Державі доцільно було б забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому ніж 10% національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність.

В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. Із зміною середовища мають змінюватися інструменти до його пристосування. Тому подальші наукові дослідження мають нести інноваційний підхід до вирішення цих проблем, які мають на меті вдосконалення системи фінансування освіти в Україні та підвищення її якості.

Література

1. Бюджетний кодекс України.
2. Волошин М. Роль держави у зростанні видатків на розвиток людського капіталу / М. Волошин // Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». — 2010. — № 14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2010
3. Збірник статистичних даних UNESCO [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.unesco.org>
4. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2010. – 297 с.
5. Дзеркало тижня. Україна. — №36, 12 — 19 жовтня 2012 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://dt.ua>
6. Дзеркало тижня. Україна. — №31, 07 — 14 вересня 2012 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://dt.ua>
7. Фінансова академічна освіта — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.fao.kiev.ua>.
8. Освіта в Україні та закордоном — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://osvita.ua>.